Strategische pennetjes

Peter Zuijdgeest

Daniël M.L. Janssen, *Schrijven aan beleidsnota's. Schrijfprocessen van beleidsambtenaren empirisch-kwalitatief onderzocht*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 416 pagina's, *f* 65,-, ISBN 9001431739.

Ambtenaren formuleren niet in onleesbaar Nederlands vanwege een gebrekkige kennis van de taal, maar als onderdeel van een politieke strategie. Vage formuleringen zijn namelijk heel doeltreffend om beleidsvoorstellen door het politieke strijdgewoel te loodsen. Deze conclusies zijn afkomstig uit het proefschrift van Daniël Janssen, *Schrijven aan beleidsnota's*. Heel wat ambtenaren zullen bij deze constatering opgelucht ademhalen: nu is immers wetenschappelijk aangetoond dat zij wel onleesbaar Nederlands *moeten* schrijven.

Toch is dat iets te vroeg gejuicht. Janssen heeft zich uitsluitend bezig gehouden met de specifieke groep van beleidsambtenaren. Zij schrijven niet voor het grote publiek, maar voor collega-ambtenaren, politici en andere beleidsmakers. Janssen maakt een onderscheid tussen het zogenaamde strategische en het communicatieve schrijven. Bij het eerste is het niet de bedoeling zaken duidelijk aan de orde te stellen, zoals bij het communicatieve schrijven, maar te zorgen dat er 'rust in de tent blijft'. Een tactiek die volgens Janssen niet alleen voor de overheid geldt, maar inherent is aan het maken van beleid.

Janssen illustreert dit met een anekdote uit het bankwezen. Twee studenten herschrijven een onleesbare nota van de 'Baribank' en leggen die de verantwoordelijke schrijver voor. Deze haalt tot verbazing van de studenten vervolgens een beleidsnota uit zijn bureaula te voorschijn, die in begrijpelijkheid de studentenversie naar de kroon steekt.

Het is 's mans conceptnota, maar die zou vanwege het taalgebruik averij oplopen in een vergadering: de problematiek van 'voorrangsregelingen' en 'verplicht gebruik van de vacaturebank' zou aanleiding kunnen geven tot discussie. Om dit te voorkomen, moesten deze thema's bedekt in de nota aan de orde komen en vanuit dit perspectief voldeed de 'onleesbare' nota beter aan de eisen van het concept dan de herschrijving.

Deze strategie wordt volgens Janssen ook door de schrijvers van beleidsnota's voor de rijksoverheid gehanteerd. Een 'vierenhalfde' macht: penvoerders die door het hanteren van bedekte-termenabracadabra ervoor zorgen dat de tekst erdoor komt en dus ook het beleid.

De promovendus begeleidde voor zijn onderzoek twaalf doctoraalscripties met als onderwerpen het schrijfproces van verschillende nota's. Zo zagen scripties over het Beleidsplan Emancipatie, de nota Museumbeleid, de nota Hoger Onderwijs: Autonomie en Kwaliteit en de Integrale Nota LPG het licht. Met behulp van dit ruwe materiaal en bestaande schrijftheorieën en theorieën over beleidsvorming leidt Janssen hieruit de constanten van het schrijven aan beleid af.

De afzonderlijke strategieën van vijf beleidsschrijvers neemt hij onder de loep met de zogenaamde hardop-denkmethode. Volgens Janssen is dit een veelgebruikte methode van schrijfonderzoek, waarbij de schrijver, al formulerend, hardop denkt en de onderzoeker later het denkproces en de uiteindelijke tekst met elkaar vergelijkt.

Peter Zuijdgeest is taalvaardigheidstrainer te Delft.

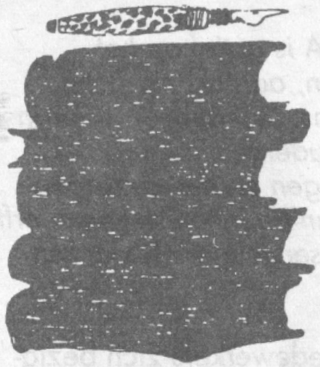

Hoewel hij slechts vijf van de 750 000 Nederlandse ambtenaren onder de loep neemt, is Janssens onderzoek uitermate boeiend. Het brengt een onbekend gebied in beeld, vol geheimzinnige machten en verborgen krachten. Een wereld waar slechts één doel heilig is: zorgen dat de tekst erdoor komt.

Om dit doel te bereiken, hanteren ambtenaren een scala van wat Janssen 'produktstrategieën' noemt. 'Ze' vervagen voorstellen, zodat deze voor meer dan één uitleg vatbaar zijn, en vergroten aldus de beleidsruimte. 'Ze' nemen standpunten naast elkaar op zonder te kiezen, zodat er niemand ongelukkig maar ook niemand echt gelukkig is. Verder worden teksten weggewerkt in bijlagen, zodat de schrijfgroep zelf niet verantwoordelijk is.

Met de hardop-denkmethode toont Janssen bovendien aan dat het hanteren van deze strategieën geen onbewust proces is, maar een bewuste en noodzakelijke keuze. Beleidsschrijvers zijn namelijk knechten van vele meesters. De nota's zijn bestemd voor groeperingen met uiteenlopenden belangen, waaraan in één tekst tegemoet moet worden gekomen. Strategisch schrijven is daarom een conditio sine qua non.

De 'gewone' rijks-, provincie- of gemeenteambtenaar die in Janssens proefschrift de argumenten denkt te vinden om zijn vijf-sterrenkryptogrammen te kunnen verdedigen, komt helaas bedrogen uit. Een kleine groep beleidsambtenaren kan zich wellicht achter strategisch schrijven verschuilen, de overgrote meerderheid van de ambtenaren heeft een dienstverlenende functie. Zij hebben de plicht het publiek ondubbelzinnig duidelijk maken hoe het zit met de handel en wandel van de overheid. ⊡